

כי עירום אתה

הרהורים על 'המאה של הילד', על סמכות, מחויבות ועוד

ד"ר מאירה לניאדו-אור לשעבר מרצה לחינוך ולספרות ילדים

המאה ה-20, שעזבה אותנו זה עתה, מעלה כמה הרהורים נוגים. בתרועות גדולות הוכרזה המאה ה-20: 'המאה של הילד'. לפתע פתאום 'גילו' פסיכולוגים והוגי דעות של החינוך בתחילת המאה שעברה שהילדים הם יצורים לעצמם, הם יודעים מלידה מה טוב ונכון להם ומה עליהם לעשות. לדברי מומחים אלה, הידע המופלא הוא מולד בילדים והם באים לעולם עם כל הכישורים לחיים בדומה למקקים ובעלי החיים האחרים, ומי שהורס אותם הוא החינוך והחברה, המדכאים בהם את אותו ידע פנימי מופלא הטמון בהם. טענת המומחים היתה שתפקיד המשפחה והמערכת החברתית לספק את צרכיו של הילד ולאפשר לו לגדול ולהתפתח בהתאם לכשרים הטבועים בו מלידה. התוצאות לא איחרו לבוא: במחלקות לחינוך באוניברסיטאות, בבתי המדרש למורים, בהכשרת מטפלות ועובדי חינוך ובהדרכת הורים הודרכו כולם לתת אהבה לילדים, לא לרסן, לא ללחוץ, לא לדרוש, ואך לאפשר את 'ההתפתחות הטבעית של הילד'. היו גם שטענו שכל מה שהילדים זקוקים לו הוא תנאים פיזיים לגידולם. להוכחת אמיתות הנאמר לעיל קמו זוג פסיכולוגים ידועים וחינכו את ילדם ללא אהבה וללא יחס אנושי כלל. הם רק נכנסו לחדר אחת לשעות מספר, האכילו וניקו את הילד ויצאו. התוצאה הידועה היתה שהילד לא פיתח מערכת של קשירת קשרים רגשיים וסיים את חייו בבדידות במוסד לחולי רוח.

באותו עניין נזכיר את דני בן החמש, בנה של פסיכולוגית ידועה בארץ, אשר צעק בכעס אל אמו: אני שוב מוכרח לעשות מה שאני רוצה, אמא!?! הילד **לא רצה לעשות את מה שהוא רוצה, הוא גם לא ידע מה הוא רוצה**, הוא היה בסך הכול ילד בן חמש וידע דבר אחד, **שהוא רוצה שיורו לו מה לעשות. במילים אחרות: הוא מבקש סמכות.**

כולנו זקוקים לסמכות. חברה ללא סמכות הופכת לאנרכיה ואיננה מסוגלת להתקיים עוד כחברה אנושית. מצב של אנרכיה הוא מצב של כל דאלים גבר, החזק טורף את החלש ומשעבד אותו לשרתו. זו חברה של חיות טרף, אך אין זו חברה של בני אדם. חברה אנושית מכירה בערכי-על שתפקידם לבטל אלימות וגישה אנוכית בשם קדושת חיי אדם, כבודו והיותו נברא בצלם. הדבר המונע מבני אנוש לנהוג כחיות טרף אכזריות הוא הסמכות. חז"ל אמרו: "ללא מורא [שמים] איש את רעהו חיים בלעו". לסמכות זקוקים לא רק ילדים. כל החברה האנושית בנויה ומבוססת על סמכות, למן ראש הממשלה המחליט כיצד להנהיג את המדינה, ועד שרים, מנהלים, רמטכ"ל ומפקדי צבא, שופטים, שוטרים, מנהלי עבודה, קהילה, משפחה וכל מערכת שהיא. גם לבעלי חיים מערכות סמכות ברורות.

העיקרון של הסמכות הוא שהיא **יונקת ממערכת חוקים ברורה** הידועה לכול ומחייבת את מקבלי ההחלטות ואת הכפופים להם. תפקידם של החוקים לרסן את תאוות היצרים והאגו ולהעלות את האדם והחברה לחיים של משמעת, על פי חוק וסדר ומתוך שמירה על כבוד האדם. בהעדר מערכת חוקים המכוונת את פעילות השולטים והנשלטים גם יחד, **שולטים חוק הכוח והאלימות.**

האלימות הקשה בחיינו מעלה את התביעה הזועקת לסמכות. חרגנו מזמן מלהיות חברה כוחנית גרידא ואנו מידרדרים במהירות לחברת פשע. אנשים דוקרים למוות האחד את השני בעבור עילות של מה בכך כמו ויכוח על חניה או על פח אשפה, חוב של 20 שקלים, ויכוח בין בני זוג וכד'. כנופיות עבריינים מפוצצות למוות אזרחים תמימים עוברי אורח, האלימות בכבישים משתוללת, סחר בנשים ובסמים גואה באין מפריע, השחיתות זועקת לשמים בכל מערכות השלטון כולל חשדות חמורים כלפי משפחת ראש הממשלה. ניאוף ושקר מפרקים משפחות ויחסי ידידות, הבדידות והניכור אוכלים כל חלקה טובה.

הפתרון להידרדרות האנושית הפוקדת אותנו אינו טמון בתוספת של מחשבים ומעבדות מחקר לגני הילדים ולבתי הספר. תחום זה שייך לפיתוח אינטלקטואלי-מדעי של התלמידים ועל חשיבותו אין עוררין. **פיתוח אינטלקטואלי אינו חינוך. קודם לפיתוח האינטלקטואלי ותנאי לו הוא פיתוח האופי, כלומר, חינוך.** חינוך משמעו משמעת, ריסון היצרים ותיעולם לאור חוקי האדם והחברה. ללא משמעת, ללא סדר יום, סדר עבודה, קבלת מחויבות ואחריות וחיים לפי מערכת חוקים ברורה המסדירה את יחסי האדם והחברה **והנותנת משמעות לחיים** – ללא כל אלה לא יהיו גם למידה והתפתחות אינטלקטואלית, והסימן לכך

הוא הידרדרות הישגים הלימודיים של תלמידי ישראל מהמקום החמישי בעולם למקום השלושים וארבעה מתוך ארבעים ואחד – ועדיין ההידרדרות לא נעצרה! נוספות לכך בעיות האלימות הקשה והסמים, השחיתות, התפוררות המשפחה ויחסי האנוש הן בבתי הספר והן בחברה הישראלית שהיא תוצר מערכת ההשכלה שלנו. השכלה ללא חינוך אין לה משמעות ועל כן סופה להתמעט, כמו שאמרו חז"ל: "קדמה דרך ארץ לתורה". דרך ארץ – זה החינוך. הפתרון למצב המתואר למעלה נעוץ ב**שינוי רדיקלי של תפיסת האדם והתפיסה החינוכית הנובעת ממנה**. במהלך ההיסטוריה משתנים תנאי החיים ועמם יש לשנות עקרונות שהיו טובים ונכונים לזמנם ולשעתם ואינם מתאימים עוד לעת החדשה. חכמי ישראל הבינו שיש להתאים את ההלכה למציאות החיים ועשו בה שינויים גדולים במרוצת הדורות – ואכן אחד ההסברים שניתנו למקורו של השם הלכה הוא זה: למה קורא שְׁמָה הַלְכָה? שהיתה הולכת עם העם. עלינו להמשיך את דרכם וללכת עם המציאות גם אנו, להסיק מסקנות מתוצאותיה העגומות ולשנות אותה.

עלינו להחזיר את הסמכות ואת האחריות לחינוך: להורים, למחנכים, לאנשי התקשורת ולבעלי השפעה על הנוער. מערכת החינוך אינה מצמצמת לבתי הספר בלבד, היא מקיפה את מכלול החיים כולם. לא ייתכן שבזמן שהנער ילמד לא לשקר/לא לגנוב/ לא לרצוח ועוד בבית הספר, ישדרו לו ההורים, החברה, הטלוויזיה והעיתונות את ההפך. עלינו להחזיר את ההבנה שהחיים הם מערכת כוללת **ואין לפרקה ולהתייחס אל החלק כאילו הוא השלם!** אי אפשר להטיל את האחריות על בית הספר בלבד, יש לצאת למסע כולל לשינוי פני החינוך והחברה.

סמכות פירושה הדרכה, הוראת הנכון לעשותו והלא נכון לעשותו ופיתוח כושר ההבחנה ביניהם, ובמילים אחרות: לדעת להבחין בין טוב לרע, לעשות את הטוב ולהימנע מהרע. **לעשות את הטוב משמעו לעשות את הראוי לאדם כדי שיחיה חיים נכונים הראויים לאדם** – חיים על פי חוקי האדם. רק החיים הראויים קרויים בתורה חיים. החיים האלימים מכל סוג שהוא קרויים בתורה מוות – ואין הכוונה למות הגוף הפיזי כי אם למות ההומניות, האהבה, החמלה, ההתחשבות בזולת, הצדק והמוסר, האחריות והמחויבות, והידרדרות האדם לשליטת יצריו הרעים המבקשים את סיפוקם המיידי, כשהוא אינו בוחל בכל אלימות ואכזריות כדי למלא את תאוותיו. תהליך זה הוא תהליך אטי כפי שכתבה התורה 'מות תמותון', ואולם התוצאה שלו היא הידרדרות החברה הישראלית היום, שהיא תוצאה של קריאת דרור ליצרים ולתאוות ואי ריסונם, והיא הוכחה להשתלטות החיה הרעה שבאדם על תבונתו. ביטול הסמכות החינוכית הוא הגורם לכך.

בקול ענות חלושה מקפלת 'המאה של הילד' את הזנב בין הרגליים בכל החברה המערבית, כשהיא מוצגת עירום ועריה מול חרפת האלימות והפשע הגוברים, הסמים הפושים סביב, הזנות, הפריצות, התפרקות הנישואים והמשפחה, נטישת ערכי האדם, התפוררות יחסי האנוש, שחיתות גואה, אובדן השליטה, אובדן כיוון ודרך, ובשל כל אלה התפרקות היחיד המתבטאת באובדן כיוון ומשמעות לחיים, בבדידות מאלוהים ומאדם, בניכור, בייאוש ובהתאבדויות רבות של בני נוער. הפתרון למצב האומלל הזה אינו רק בהחזרת הסמכות החינוכית להורים ולמחנכים, כי אם בהחזרת הסמכות לחוקי האדם וחיים על פיהם בתחום הפרט ובתחום הכלל. הבחירה בידינו, בידי החברה הישראלית כולה ובידי מערכת החינוך, להחליט אם אנו מידרדרים אל התהום, או שאנו עוצרים רגע לפני, משנים כיוון ובחרים בחינוך ובחיים אנושיים הראויים לאדם, כמו שאמר סוקרטס וכמו שאמרה התורה: **"ובחרת בחיים"**.